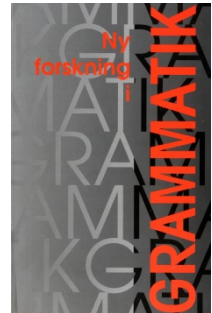

Ny Forskning i Grammatik

Titel: Grammatikkens tre ansigter: input, output og intake
Forfatter: Per Durst-Andersen
Kilde: Ny Forskning i Grammatik 18, 2011, s. 25-42
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2011

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Grammatikkens tre ansigter: input, output og intake

Per Durst-Andersen

1. Indledning

Inden for traditionel grammatik har man interesseret sig for hvad man kan se og høre og taget udgangspunkt i det. En ytring som *Bush and Blair stayed in Iraq and the violence got worse* ville blive analyseret i gængse syntaktiske og semantiske termer uden hensyntagen til at den jo egentlig ikke betyder hvad vi umiddelbart skulle tro, men noget ganske andet: “Bush og Blair beordrede henholdsvis de amerikanske og engelske tropper i Irak til at forblive der og af denne grund eskalerede volden”. Vi står i et problem, for hvordan kan vi dog redegøre for at der tilsyneladende er så stor forskel på hvad den engelske ytring siger og hvad den betyder? Vi må gå ud fra at afsender og den engelske grammatik tilsammen er ansvarlig for ytringen, men hvor går grænsen? Hvad er afsenders suveræne valg, dvs. hans **input** til grammatikken, og hvornår og hvor tager grammatikken over og forvandler input til **output**. Vi må også gå ud fra at “meningen med galskaben”, nemlig “Bush og Blair beordrede henholdsvis de amerikanske og engelske tropper i Irak til at forblive der og af denne grund eskalerede volden” ikke kan tillægges afsender alene, men så sandelig også modtager. Det må være modtager der afkoder det engelske sprogs output, dvs. den egentlige ytring, og derigennem tolker sig frem til meningen – kaldet **intake**.

Hvordan kan vi forklare at afsender siger én ting, men mener noget andet? Og hvordan kan vi forklare at modtager hører én ting, men får noget helt andet ud af det? Det er kort fortalt emnet for denne artikel, hvor jeg vil hævde at hvert sprog råder over tre former for grammatik, nemlig en grammatik for input-strukturen der er knyttet til afsender, dvs. **førsteperson**, en grammatik for output-strukturen der har noget at gøre med sprogets forhold til hvad vi normalt kalder virkeligheden, dvs. **tredjeperson**, og en grammatik for intake-strukturen der er rela-

teret til modtager, dvs. **andenperson**. Med andre ord hævder jeg at et hvilket som helst sprog har en grammatik for hver af de tre obligatoriske kommunikationsdeltagere. Tidligere har man talt om grammatik som noget der er helt uafhængigt af afsender eller modtager, fx GB (jf. Chomsky 1981), eller som noget der specifikt er lagt an på modtager, fx instruktionssemantik (se fx Harder 1996 og Kjær Jensen 2001). Men man har mest betragtet dette som forskellige teoretiske ståsteder og ikke – sådan som jeg vil gøre det – som tre former for grammatik der absolut ikke udelukker hinanden, men snarere komplementerer hinanden inden for ét og samme sprog. Ligesom et verbum kan hævdes at blive bøjet i første-, anden- og tredjeperson, vil jeg hævde at et sprogs grammatik udgør et dynamisk hele der udgøres af en input-grammatik for førsteperson, en output-grammatik for tredjeperson og en intake-grammatik for andenperson. De tre dele appliceres i nævnte rækkefølge og indgår derfor i vist forudsætningsforhold til hinanden. Dette betyder at hvis to sprog har forskellige output-strukturer som fx dansk og russisk, har de også forskellige input- og intake-strukturer. Med andre ord er afsenders, modtagers og den egentlige grammatiks rolle vidt forskellige i de to sprog – de manifesterer kort sagt forskellige **kommunikationsprocesser**.

2. Traditionel pragmatik

Emnet har som sådan været berørt tidligere, men ikke inden for den traditionelle grammatik, men inden for pragmatikken. Her har man dog været ensidigt fokuseret på modtagers fortolkning og ikke levnet afsender megen opmærksom. Man har haft forskellige bud på hvordan et spørgsmål som *Won't you sit down?* kan blive besvaret ved at vedkommende der blev stillet spørgsmålet, sætter sig ned på en stol – eller sagt på en anden måde – hvordan indirekte sproghandlinger kan have sin gang på jorden (for referencer, se nedenfor). De bliver som regel betragtet som konventioner eller “routinized expressions” som læres udenad af barnet ligesom det må lære at skelne betydningen af et leksem fra et andet (jf. Morgan 1978). Med andre ord flytter vi fokus væk fra afsender – han sagde bare noget han havde lært udenad – over på modtager og hans evne til at forstå hvornår et spørgsmål ikke skifter mening og hvornår det gør det. Grices maximer og hans *co-operative principle* (jf. Grice 1975 og 1978), Levinsons *Generalized Conventional Implicatures* (jf. Levinson

2000) og Sperber og Wilsons Relevansteori (jf. Sperber and Wilson 1986 og 2004) er nogle af de velkendte og mest anerkendte forsøg på at forklare hvordan modtager når frem til en anden funktion end den der ligger i sætningsformen. Moderne pragmatik (se fx Ariel 2008) ser ikke ud til at adskille sig fra tidligere tids forskning og betragter således også udelukkende modtagers rolle. Ved at se indirekte sproghandlinger som indlærte helheder der ikke lader sig analysere i bestanddele, har man forskertset muligheden for at interessere sig for afsenders rolle. Dette syn forudsætter naturligvis at alle sprog skulle have et vist arsenal af indirekte sproghandlinger. Dette er da også blevet hævdet (fx af Searle 1983), men det holder ikke i praksis.

Oversætter man fx *Won't you sit down?* direkte til russisk og kinesisk og bruger spørgsmålet i nøjagtig den samme situation som en englænder ville anvende det som indirekte sproghandling, vil det russiske og kinesiske spørgsmål stadigvæk gælde som et spørgsmål – det vil aldrig kunne gælde som en anmodning (og det gælder også en masse andre sprog, fx fransk og spansk, hvor kun en imperativ vil være mulig). Dette er ikke det eneste eksempel, men et eksempel ud af mange – det er altså en helt generel tendens som bygger på at afsender i forskellige sprog udøver forskellige **forhandlingsstrategier** over for modtager (jf. Durst-Andersen 2011, Ch. 4). I engelsk bruger man en åben forhandlingsstrategi (som vises af “spørgsmålstegnet”), mens man i russisk bruger en lukket forhandlingsstrategi (som vises af “udråbstegnet”), hvor kontrakten sådan set bare skal underskrives fordi afsender allerede i sit sproglige output viser vha. fx aspekt og diskurspartikler at han/hun har taget hensyn til modtagers betingelser (som kunne være en Tilladelse, hvis modtager ikke tør gøre noget). Det betyder med andre ord ikke at russere slet ikke forhandler med modparten. Det gør man i allerhøjeste grad, men man gør det allerede i inputtet og præsenterer modtager for et output, dvs. et slutdokument, der på alle måder tager hensyn til modtager så han eller hun roligt kan skrive under på det, dvs. udføre den ønskede handling.

Man kunne fortsat påstå at denne forskel går tilbage til forskellig sprogu udvikling, men man skulle så alligevel forklare hvorfor nogle englændere eller for den sags skyld danskere fik den tanke at sige *Vil De ikke sætte Dem ned?* og at dette satte sig som en vending som sidenhen blev

lært udenad af generation efter generation – for der er tilsyneladende ingen russer eller kineser der har fundet på det. Lige gyldigt hvordan vi end vender og drejer det, skal vi kunne forklare hvorfor afsender siger som han eller hun gør. Hvis vi undlader at flytte vor opmærksomhed fra modtager til afsender, vil vi aldrig se eller lære at afsendere på andre sprog siger noget helt andet end englændere eller danskere i én og samme situation. Lad mig give nogle yderligere eksempler fra andre former for diskurs.

3. Grammatik i kommunikation

Lad os starte med juridisk sprog som normalt går for at være koncist og præcist i sin særegne brug. Vi tillader os at tage et lille stykke tekst ud af den danske myndighedslov som den så ud indtil for nogle få år siden:

- (1) Efter myndighedsloven har moderen forældremyndigheden alene, når forældrene ikke er gift med hinanden. (Den danske myndighedslov af 1995)

Hvis man kigger på den danske ytring helt isoleret, er der formentlig ingen der vil sige at den er vanskelig at forstå eller mangler et eller andet. Det er en helt igennem ganske almindelig dansk skreven ytring. Oversætter vi den til engelsk, volder det os heller ikke problemer. Vi kan nærmest anvende en ord-for-ord oversættelsesstrategi og på denne simple måde få en helt normal engelsk ytring der ikke lugter af at være oversat:

- (2) According to the law of custody, the mother alone has parental custody, if the parents are not married to each other.

Prøver vi at bruge samme strategi ved oversættelsen til russisk, går det helt galt. Det viser sig at man hver gang ender med noget urussisk så længe man holder sig til den danske udgangstekst. For at få en forståelig og grammatisk tekst på russisk må vi anvende en helt anden metode: vi bliver ganske enkelt nødt til at indsætte noget tekst hvis betydning er præsupponeret i den danske ytring, men altså ikke kan være det i den russiske – det skal og må ekspliciteres (jeg har oversat

den endelige russiske ytring tilbage til dansk for at vise den markante forskel):

- (3) ... **hvis barnet er født af forældre** der ikke er gift med hinanden, tildeles forældremyndigheden alene til moderen.

Hvad vi ser her, er meget symptomatisk for forskellen mellem dansk og russisk. For at få oversættelsen af (1) til at blive accepteret af russere som værende russisk måtte vi indsætte en ekstra sætning der asserterer at et barn er kommet til verden. Det er nødvendigt at få et barn født i en verden for at kunne tale om dets forældre og derefter diskutere spørgsmålet om forældremyndigheden over barnet. Dette er ikke nødvendigt på dansk eller på engelsk – ja, det er faktisk ikke ønskeligt, for hverken den danske eller engelske ytring bliver særligt dansk eller engelsk af at gøre det. Hvordan kan vi forklare den slags forskelle? Det ser ud som om den danske og russiske afsender må starte helt forskellige steder, dvs. de ser ud til at anvende vidt forskellige input-strukturer – for hvordan kan vi ellers forklare den store forskel? Ligeledes ser det ud til at den danske og russiske output-grammatik taler med forskellige stemmer – ikke blot er selve teksten forskellig, men den indeholder også forskellige grammatiske kategorier: den danske har bestemt artikel, perfektum og *s*-passiv som slet ikke findes i den russiske tekst der til gengæld har kasus og aspekt. Og endelig virker det som om den danske og russiske modtager må foretage sig helt forskellige ting for at nå frem til én og samme fortolkning – hvilket sker i output-strukturen. Dette betyder med andre ord at input-strukturen (ytringens første-persons stemme), output-strukturen (ytringens tredje-persons stemme) og intake-strukturen (ytringens anden-persons stemme) må være forskellige på dansk og russisk.

Det ser ud som om at russisk taler om situationerne selv: et barn er født og en mand og en kvinde bliver derved forældre – hvem skal så have forældremyndigheden, hvis de ikke er gift med hinanden? Dette kunne forklare den særlige eksplicite måde at kommunikere på i russisk. I dansk og engelsk ser det ud som om alt dette er præsupponeret og at modtageren i stedet bliver informeret om det samme på den kortest mulige måde, dvs. uden at vedkommende får at vide hvad alle ved: hvis man er forældre, har man et barn. Dette eksempel er ikke enkeltstående,

men det er selvfølgelig ikke tilfældigt at jeg har valgt et eksempel fra juridisk sprogbrug der går for at være præcist og entydigt. Og det er den danske og russiske ytring da også på hver sin måde. Det hele afhænger af modtagerens forventninger der er formet af den diskursive praksis i det pågældende sprogsamfund. Denne praksis er mere eller mindre sanktioneret af grammatikken, idet den udstikker nogle muligheder der indskrænkes af de etablerede normer i det pågældende sprogsamfund – fx er det en norm i Danmark at afsender skal skrive så forståeligt som det overhovedet er muligt, mens det er normen i Rusland at man skal skrive logisk og bruge en stil der lever op til emnet. Det er formentlig den samme forskel der får russiske termer til at virke som parafraser eller småbeskrivelser hvis man sammenligner med de tilsvarende danske eller engelske termer: *Alkoholproblemer* hedder “problemer med misbrug af alkohol”; *Miljøministeriet* hedder “Ministeriet til beskyttelse af det omkringliggende miljø”. Og det er den samme forskel der får danske termer til at virke upræcise og småsjuskede på en russer. Der er hundredvis af eksempler på den slags markante forskelle. Dårlige oversættelser vil ofte bevare originalens ordlyd, hvorved den danske oversættelse vil virke omstændelig og den russiske mærkværdig, fordi de afviger fra den etablerede norm. Ofte kommer man dog ud for at den lidt mærkelige tone i den litterære oversættelse tilskrives forfatterens helt særlige skrivestil, hvilket altså nødvendigvis ikke altid er hele sandheden.

4. Tre forskellige supertyper

Ovenfor understregede jeg at de tre forskellige former for grammatik bygger på de tre obligatoriske kommunikationsdeltagere, dvs. afsender, modtager og den situation de taler om – her kaldet virkeligheden (se dog nedenfor). Min egen forskning (se Durst-Andersen 2011) viser imidlertid at skellet mellem de tre personer, dvs. første-, anden- og tredjeperson, er så basalt at det dukker op på alle mulige niveauer af sproget, fx på prædikatsniveau som en distinktion mellem tre situationsdeltagere (her bøjer sprog verbet i tre personer) og på ytringsniveau som en distinktion mellem tre kommunikationsdeltagere (her bøjer sproget ytringen i tre personer – eksempelvis i dansk hvor *nok*, *vel* og *vist* bøjer ytringer der er verbaliseret inden for afsenders trosunivers (jf. Krylova 2009), og hvor *vel nok*, *så nok* og *vistnok* bøjer ytringer der er verbaliseret inden

for afsenders meningsunivers (se Durst-Andersen, under udgivelse). Men skellet findes også på det semiotiske plan som et skel mellem **tre sproglige supertyper** der hver især afspejler hvordan sproget forstår den virkelighed der tales om: (1) virkeligheds-orienterede sprog som russisk, kinesisk og hindi der grammatisk set taler om den **situation** som afsender og modtager er fælles om; (2) afsender-orienterede sprog som bulgarsk, tyrkisk og georgisk der grammatisk set taler om afsenders **oplevelse** af den situation der refereres til; og (3) modtager-orienterede sprog som dansk, svensk og engelsk der grammatisk set taler om modtagers oplevelse, ikke isoleret men i forhold til afsenders oplevelse – og resultatet af denne sammenligning er hvad vi netop kalder en **information**. Viser sammenligningen et sammenfald af oplevelser, taler vi om gammel information, viser den det modsatte, taler vi om ny information (jf. Durst-Andersen 2011). Kort sagt opererer de tre forskellige supertyper med tre forskellige output: (1) situation (tredjeperson), oplevelse (førsteperson) og information (andenperson) og da outputtet definerer den fælles stemme som afsender og modtager har valgt at tale med og samtidig definerer input og intake, får vi også tre forskellige kommunikative supertyper.

Hvad vi normalt kalder virkeligheden, findes i tre forskellige modaliteter, hvis vi befinder os i en kommunikationssituation: der er nemlig den virkelighed som afsender og modtager er fælles om; der er afsenders virkelighed; og til sidst modtagers virkelighed. Virkeligheden er i sig selv tredjeperson, men den findes altså i tre varianter: som den rene tredjeperson (kaldet førstehed hos Peirce), som afsenders egen oplevelse af virkeligheden som forudsætter at virkeligheden som sådan eksisterer (kaldet andethed hos Peirce), og så som modtagers oplevelse af virkeligheden set i forhold til afsenders oplevelse som forudsætter to ting, nemlig første- og andethed, men hævder noget tredje på et helt andet niveau (kaldet tredjehed hos Peirce, jf. Peirce 1932). Ja, det er ikke let, men hvis man skal ind til benet, er man desværre nødt til at komplicere sagerne en smule. Det vigtige er imidlertid at sprog ikke nødvendigvis behøver at tale om den samme form for virkelighed og det skyldes at der netop er tre obligatoriske deltagere i en kommunikationssituation – der skal træffes et obligatorisk valg: hvilken form for virkelighed vil man tale om. Når man er blevet enige om det i et sprogsamfund, har man aftalt hvilken output-grammatik der skal anvendes og den stemme

der tales med. Dette valg er obligatorisk og kan således ikke undgås. Et givet sprog kan udmærket have en blanding af typiske kategorier fra alle tre supertyper, men det kan kun tale med én stemme.

Den valgte tredje-persons stemme og output-grammatikken definerer ikke blot modtagers stemme og intake-grammatikken, men også afsenders stemme og input-grammatikken. Det vil sige at hvis en output-struktur baserer sig på informationer, vil intake-strukturen basere sig på situationer og input-strukturen på oplevelser, men anderledes i andre supertyper (se nedenstående skema).

Sprog/ grammatiktype	INPUT/ 1. person	OUTPUT/ 3. person	INTAKE/ 2. person
RUSSISK	Information	Situation	Oplevelse
BULGARSK	Situation	Oplevelse	Information
DANSK	Oplevelse	Information	Situation

Skema 1: Input-, output- og intake-strukturen i de tre supertyper eksemplificeret ved tre sprog

Da dansk og engelsk hører til samme supertype, deler de samme form for kommunikationsproces (fra oplevelse til information og dernæst til situation). Men russisk praktiserer en anden form for kommunikationsproces (fra information til situation og dernæst til oplevelse), og bulgarsk en tredje form for kommunikationsproces (fra situation til oplevelse og dernæst til information). Grunden til at nogle sprog virker vanskeligere end andre skyldes med andre ord at sprogbrugeren må gå igennem en anden kommunikationsproces end den han eller hun gør i sit modersmål. Dette kan mærkes, fordi modersmålet sidder i ens blod og krop, hvilket fremmedsproget ikke nødvendigvis gør (for mere om dette, se Durst-Andersen 2011: 260-265).

5. De tre former for grammatik i dansk

Med andre ord har alle sprog uafhængigt af supertype-tilhørsforhold tre former for grammatik: (1) en grammatik for afsender, kaldet input-grammatikken; (2) en grammatik der versionerer afsenders input til et output, kaldet output-grammatikken – det er den grammatik som vi

kan høre og se og som supertyperne er inddelt efter; og (3) en grammatik som modtager bruger til at afkode ytringen, kaldet intake-grammatikken – det er den del der i sidste instans giver ytringens samlede *kommunikerede indhold* (jf. Skema 1). Tidligere har man beskæftiget sig med hvad jeg kalder output-grammatik og intake-grammatik, og ofte blandet dem sammen. Man har ikke haft øje for input-grammatikken, hverken for dens eksistens eller for dens funktion. Det er ærgerligt fordi netop den redegør for hvorfor afsender siger som han eller hun gør. Det kan output-grammatikken ikke, da den er automatisk og uden for menneskelig indflydelse under normale omstændigheder. Til gengæld er output-grammatikken dominerende, fordi den giver det enkelte sprog den fælles stemme som afsender og modtager er blevet enige om at bruge, og dermed dens semiotiske retning, dvs. mod situationen, mod afsender eller mod modtager – heraf betegnelserne på de tre supertyper. Input-grammatikken, dvs. afsenders egen grammatik, har i et hvilket som helst sprog noget obligatorisk og noget optionelt over sig.

Det obligatoriske defineres af sprogets supertype-tilhørsforhold, dvs. om et sprog taler med virkelighedens stemme, dvs. i situationer, med afsenders stemme, dvs. i oplevelser, eller med modtagers stemme, dvs. i informationer (se Skema 1). Hvis et sprog, fx russisk, har situation som output, har det information som input fordi information netop er et anliggende mellem afsender og modtager og derfor afgør hvad man ikke behøver at sige og direkte ikke må sige; hvis et sprog, fx bulgarsk, har oplevelse som output, har det situation som input fordi der altid vil ligge en situation bag en oplevelse – ingen situation, ingen oplevelse; og hvis et sprog, fx dansk, har information som output, har det oplevelse som input fordi en information er utænkelig uden at indtænke en modtager og samtidig forudsætter en sammenligning af afsenders oplevelse med modtagers. På den måde har alle tre supertyper et vigtigt ben i den anden supertype – ja, faktisk to ben, når intake-grammatikken inkluderes.

Det optionelle består i at afsender i sit input kan vælge mellem to forskellige stemmer, en hovedstemme og en bistemme. Distinktionen mellem hoved- og bistemme er nødvendigvis forskellig fra supertype til supertype, da input-strukturerne er forskellige og dermed også valget mellem de to stemmer. Men hoved- og bistemme kan også være for-

skellige i sprog der deler supertype – dette skyldes at de som oftest vil repræsentere forskellige systemer, dvs. være forskellige fortolkninger af ét og samme princip (dette gælder fx dansk og engelsk, jf. nedenfor). Det viser sig at det tilsyneladende universelle skel mellem hoved- og bistemme går tilbage til ét og samme funktionelle diskursskel, nemlig skellet mellem **den offentlige og den private sfære**. Dette skel har ud-møntet sig i et skel mellem en offentlig stemme og en privat stemme. Paradoksalt nok er det den private stemme der tilegnes først – og det er netop den der først og fremmest går i kødet og i blodet på sprogbrugeren. Men desværre er det den offentlige stemme man lærer, når man studerer et fremmedsprog.

Lad mig nu konkretisere hvad jeg hidtil har forsøgt at sige: først vælger afsender mellem en privat og offentlig stemme i sit input, dernæst bliver det valgte input automatisk overført til et output vha. det vi normalt kalder den egentlige grammatik og til sidst bliver dette output oversat til et intake af modtager. Først da står vi med det samlede indhold som en ytring kommunikerer.

6. Et illustrativt eksempel på kommunikationsprocessen i dansk

Dansk er et modtager-orienteret sprog, hvilket betyder at man bruger metonymi som en grammatisk *device* og således beskriver virkeligheden på en særlig måde, se fx følgende autentiske ytring fra Helsingør Banegård der blev sagt af en kvindelig elektrofører ud gennem togets højtalere (jeg takker Jan Erik Nielsen for eksemplet):

(4) Undskyld jeg kommer for sent – Jeg sad fast i en taxa.

Som det gerne skulle fremgå indeholder (4) en information til modtager – det er absolut ikke en beskrivelse af hvad vi normalt forstår ved virkeligheden: den kvindelige afsender sad ikke fast i en taxa, men sad i en taxa der var røget ind i en trafikprop. Alt dette vidste modtagerne, dvs. passagererne, fordi de taler og forstår dansk og derfor er i besiddelse af en intake-grammatik der mere eller mindre automatisk oversætter informationerne til situationer – det er netop grunden til at folk normalt slet ikke kan se at der skulle være noget som helst mærkeligt ved

en ytring som *Jeg sad fast i en taxa*. For at kunne se at ytringen faktisk er underlig skal man som regel kende nogle andre sprog. På russisk er man nødt til at beskrive situationen, dvs. man får en ytring der ser ud som følger, hvis vi oversætter direkte tilbage til dansk for at kunne sammenligne:

(5) Jeg kom til at sætte mig fast i en trafikprop i en taxa.

Hvor dansk bruger et tilstandsverbum i imperfektum *sad fast*, bruger russisk et perfektivt handlingsverbum i præteritum *zastrijal* 'kom til at sætte sig fast', dvs. "mens X var i en taxa, skete der noget som forårsagede at X sad fast i en trafikprop". Som vi kan se, giver den russisk output-grammatik en ytring der beskriver den begivenhed der har fundet sted. Set ud fra denne synsvinkel giver den danske ytring en løgnagtig beskrivelse: det er ikke sandt at X sad fast i taxaen (interessant nok vil en russer forstå *jeg sad fast i en taxa* helt bogstaveligt og derfor tro at vedkommende enten var enorm tyk eller at taxaens låsesystem var i uorden). Den danske output-grammatik giver derimod en ytring der involverer en information til modtager – der udmærket er klar over at ytringen mangler noget som han eller hun selv må udfylde ved at anvende sin intake-grammatik.

En information er som tidligere nævnt resultatet af at afsender har sammenlignet sin egen oplevelse af situationen med modtagers oplevelse – hvis der er sammenfald, får vi gammel information; hvis der ikke er, får vi ny information – lige akkurat som i den diskuterede ytring, hvor *en taxa* netop markerer at det er ny information for modtager. Af dette kan vi konkludere at afsenders oplevelse må være en del af den danske input-grammatik – hvad der er nyt for modtager må være gammelt for afsender: hans egen oplevelse må være hans udgangspunkt for at sammenligne med modtager. Gør vi det, kan vi netop forklare hvorfor en dansker siger *jeg sad fast i en taxa* – **vedkommende følte det sådan**, mens hun sad i taxaen. Det var med andre ord vedkommendes oplevelse i referenceøjeblikket – og det er da også grunden til at modtagerne godtager undskyldningen: ytringen implicerer at vedkommende gerne ville ud af taxaen for ikke at komme for sent til sit tog med de mange ventende passagerer. Vi får med andre ord følgende konkrete kommunikationsproces – det understregede markerer hvad der hævdes på

det enkelte niveau og samtidig overlever i den samlede fortolkning af den egentlige ytring, dvs. *Jeg sad fast i en taxa*:

- Input – afsenders oplevelse – ytringen udfører en udtryksfunktion
 - **Afsender føler:** Jeg sidder fast i den her taxa
- Output – information til modtager – ytringen udfører en apelfunktion:
 - **Ytringen informerer:** Jeg sad fast i en taxa
- Intake – situationen – ytringen udfører en fremstillingsfunktion:
 - **Modtager tolker situationen:** Den mig ubekendte taxa som afsender sad i, havde sat sig fast i en trafikprop

Kort sagt har vi den danske input-grammatik som fordrer at afsender verbaliserer fra sit oplevelseslager (Afsender føler: “Jeg sidder fast i denne her taxa”). Vi har den danske output-grammatik der oversætter afsenders oplevelse af en situation til en information ved at sammenligne dennes oplevelse med modtagers – her er der tale om ny information (Ytringen informerer: “Jeg sad fast i en taxa”). Her bliver modtager bedt om at hente ét eksemplar af kategorien “taxaer”. Og endelig har vi den danske intake-grammatik, hvor modtager oversætter informationen til en situation (Modtager tolker situationen: “Taxaen afsender sad i, havde sat sig fast i en trafikprop”). Med andre ord har dansk en grammatik for alle tre kommunikationsdeltagere: en grammatik for afsender (førsteperson), en grammatik for modtager (andenperson) og så en grammatik for deres fælles platform, hvor de sammen taler om virkeligheden (tredjeperson) – ikke i konkrete beskrivelser af de facto situationer, men i informationer.

Det skal her bemærkes at *Jeg sad fast i en taxa* uddyber den undskyldning over for passagererne som ligger i hele ytringen *Undskyld jeg kommer for sent – Jeg sad fast i en taxa*. Havde afsender sagt *Undskyld jeg kommer for sent – jeg har siddet fast i en taxa*, havde hun givet årsagen til forsinkelsen. Med andre ord viser imperfektum at hun taler med sin private stemme, mens perfektum viser at hun taler med sin offentlige stemme.

Det må være årsagen til at den egentlige ytring blev valgt – afsender vidste intuitivt at den ville gå lige i blodet på passagererne. Dette valg var afsenders eget og det havde et bestemt formål.

7. Input-strukturen i dansk

Termen “Oplevelse” som vi hidtil har brugt, viser sig at være for snæver en term. Jeg brugte termen “oplevelse”, fordi den indgår i det obligatoriske valg mellem situation, oplevelse og information som alle sprog må træffe. Afsender-orienterede sprog der har valgt at tale om afsenders oplevelse af en situation, skelner udelukkende mellem afsenders egen oplevelse og en andens oplevelse af en situation (som oftest går det på visuelle oplevelser), og de interesserer sig således udelukkende for selve erfaringslagret, men ikke for den enkelte persons tro, mening eller viden som bygger på erfaringer, men ikke er lig med dem. Til gengæld interesserer de sig for forskellige typer af situationer man kan opleve, hvilket ikke bekymrer dansk. Hvor om alting er, verbaliserer alle sprogbrugere fra deres erfarings-, videns-, menings- og troslagre, men det er ikke alle der markerer det grammatisk. Der er altså den lille forskel at danske sprogbrugere tilsyneladende signalerer hvor de taler fra og derudover om de taler med deres private stemme eller med den offentlige stemme. De fire lagre deler sig i to dele, kaldet den *objektive verden* der dækker viden og erfaringer, og den *subjektive verden* der dækker meninger og tro (se figur 1):

Figur 1: Den danske input-struktur delt i to verdener

I engelsk der også er modtager-orienteret, ligger skellet anderledes – det er skåret horisontalt. Her skelnes der mellem en konkret verden der omfatter tro og erfaringer og er markeret ved hjælp af ING-form (fx *He is always smoking/He is being polite*), og en abstrakt verden der omfatter meninger og viden og er markeret ved ikke-ING-form (fx *He always smokes/He is polite*). I engelsk er skellet blevet entydigt grammatikaliseret gennem progressiv over for ikke-progressiv aspekt, mens skellet i dansk ikke har samme reglementerede udtryk. Det betyder dog ikke at der ikke altid skal træffes et valg mellem de fire lagre og dernæst mellem den private eller subjektive stemme. Det skal træffes af den danske sprogbruger hele tiden. Hvor skellet mellem *blive*-passiv og *s*-passiv ligner det engelske sprogs skarpe skel mellem en konkret verden (*blive*-passiv) og abstrakte verden (*s*-passiv), vil skellet mellem modal og ikke-modal brug være et skel mellem den subjektive verden (*må* blive fyret/fyres) og den objektive verden (\emptyset blive fyret/fyres) der er en modal forskel:

(6a) Mange bliver fyret for tiden – det er min erfaring

(6b) Mange fyres for tiden – det er min viden

(7a) Han må blive fyret – det er min tro

(7b) Han må fyres – det er min mening

Afsender verbaliserer med andre ord fra sin objektive verden i (6a-b), mens han verbaliserer fra sin subjektive verden i (7a-b). Firdelingen af den danske diskursverden må på en eller anden måde spille en rolle, eftersom de danske tempusbetydninger ser ud til at falde i fire betydninger, dvs. præsens, imperfektum, perfektum og pluskvam-perfektum har alle fire betydninger og det er de samme fire betydninger der går igen: (1) situationsbeskrivelse; (2) generalisering; (3) karakteristik; og (4) *imagined world* – svarende til de fire inddelinger i figur 1: (1) *experiences*; (2) *knowledge*; (3) *opinions*; og (4) *beliefs* (se Durst-Andersen 2011a, 208-12). Og derudover kan man så i hver enkelt konkret situation vælge mellem sin private stemme eller sin offentlige stemme, som i det netop gennemgåede eksempel med elektroføderen hvor imperfektum markerede at hun talte med sin private stemme og perfektum med sin offentlige stemme, selv om hun verbaliserede fra sit erfaringslager i begge tilfælde. Lad os nu betragte følgende ytring med den viden vi nu har fået:

(8) Marias morder var uskyldig

Denne autentiske ytring ville blive forstået ganske anderledes af en russer, hvis vi oversatte den direkte til russisk: “Marias morder viste sig at være uskyldig i en anden mordsag som vedkommende var blevet sigtet for”. Med andre ord tager den russiske modtager ytringen for pålydende – Marias morder er hendes morder – dette kan der ikke røres ved. Den danske modtager forstår den ganske anderledes, fordi (8) ikke er en beskrivelse af en situation, men en information til modtager. Lad os se på de tre trin endnu engang og se om vi kan redegøre for hvorfor afsender sagde hvad han sagde og hvorfor modtager fik noget helt andet ud af det:

- Input – afsenders tro – ytringen udfører en udtryksfunktion
 - Afsender tror: Marias morder er sat fast
- Output – information til modtager – ytringen udfører en apelfunktion:
 - Ytringen informerer: Marias morder var uskyldig
- Intake – situationen – ytringen udfører en fremstillingsfunktion:
 - Modtager tolker situationen: Den person som vi troede var Marias morder, er uskyldig

Som vi ser, verbaliserede afsender fra sit troslager, oversatte troen til en information, hvoraf det fremgår at afsender ikke længere tror på det, jf. imperfektum *var*, og informationen blev derefter oversat af modtager til situationer. Igen konstaterer vi at input-strukturen endnu engang forklarer hvorfor den danske afsender sagde som han eller hun gjorde og hvordan modtager tolkede situationen ud fra en viden om at en dansk afsender har en input-struktur hvor der er et obligatorisk valg mellem en objektiv og en subjektiv verden, og at ytringen er bærer af information og ikke af situationer.

8. Konklusion

Jeg har netop argumenteret for at hvad vi normalt kalder grammatik er et alt for vagt begreb. Et sprogs grammatik er blevet behandlet som noget helt abstrakt, fritsvævende i luften. Den har ikke været fast

forankret i den kommunikationssituation, hvor den retteligen hører hjemme. Gør man det, forstår man at sprogbrugere i et sprogsamfund først må vælge hvilken virkelighed man vil tale om – vil man tale om de situationer som afsender og modtager er fælles om, om afsenders oplevelse af dem eller om modtagers oplevelse af dem. Man kan ikke undgå dette valg, viser al lingvistisk forskning: leksemer har i princippet muligheden for at referere til alle tre former for virkelighed, men alligevel vælger alle sprog at have en grammatik der gør kommunikationsretningen entydig. Når man er blevet enige om dette valg, har man valgt sin output-grammatik – afsender og modtager er blevet enige om hvordan tredjeperson skal forstås. Output-grammatikken er noget automatisk og den kræver ikke blot et input for at overhovedet at kunne komme i anvendelse, men også et intake for overhovedet at blive forstået. Derfor er det nødvendigt at få afsender og modtager på banen. Afsender er selvfølgelig afhængig af sin output-grammatik og skal derfor servere et input der passer til grammatikken. I dansk der baserer sig på informationer, er det nødvendigt for afsender at bruge en eller anden form for oplevelse i sin input-struktur – en information er netop resultatet af afsenders sammenligning af sin egen oplevelse med modtagers oplevelse. Derfor tjener input-strukturen også en funktion der passer til output-strukturen, fx er forskellen mellem *Han er nok hjemme nu* og *Han må være hjemme nu* netop at den første giver en subjektiv-baseret information, mens den anden giver en objektiv-baseret information. Modtager er ligeledes afhængig af output-grammatikken. Da dansk baserer sig på informationer, må modtager selv finde vejen til den situation som gav afsender en oplevelse og som modtager har eller ikke har en oplevelse af. På denne måde får dansk tre forskellige former for grammatik der komplementerer hinanden.

Henvisninger

- Ariel, Mira (2008). *Pragmatics and grammar*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chomsky, Noam (1981). *Lectures on government and binding*. Dordrecht: Foris Publications.
- Durst-Andersen, Per (2009). The grammar of linguistic semiotics. Reading Peirce in a modern linguistic light. *Cybernetics and Human Knowing* 18, 33-76.

- Durst-Andersen, Per (2011). *Linguistic supertypes. A cognitive-semiotic theory of human communication*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Grice, H. Paul (1975). Logic and conversation, i Peter Cole & Jerry L. Morgan (eds.) *Speech acts* (=Syntax and Semantics, 9). New York: Academic Press, 41-58.
- Grice, H. Paul (1978). Further notes on logic and conversation, i Peter Cole (ed.) *Pragmatics* (=Syntax and Semantics, 9). New York: Academic Press, 113-127.
- Harder, Peter (1996). *Functional semantics. A theory of meaning, structure and tense in English*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
- Jensen, Kjær (2001). Tempus i spansk. *Ny Forskning i Grammatik* 9.
- Krylova, E.B. (2009) Funcional'naja semantika grammatizovannyx ustojčivyx sočetańij s modal'nymi glagolami kunne, mätte i skulle v sopastavlenii s modal'nymi časticami nok, vel i vist v datskom jazyke. *Vestnik moskovskogo universiteta* 2, 102-107.
- Levinson, Stephen (2000). *Presumptive meanings. The theory of Generalized Conversational Implicatures*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Morgan, J.L. (1978). Two types of convention in indirect speech acts, i Peter Cole (ed.) *Pragmatics* (=Syntax and Semantics, 9). New York: Academic Press, 191-212
- Peirce, C.S. 1932–1958. *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, I–VIII*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1983). *Intentionality. An essay in the philosophy of mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sperber, Dan & Deidre Wilson (1986). *Relevance. Communication and cognition*. Oxford: Basil Blackwell.
- Sperber, Dan & Deidre Wilson (2004). Relevance theory, i L.R. Horn & G. Ward (eds.) *The handbook of pragmatics*. Oxford: Blackwell, 607-632.

